

Makale Geliş | Received: 17.01.2021
Makale Kabul | Accepted: 05.02.2021
Yayın Tarihi | Publication Date: 15.03.2021
DOI: 10.20981/kaygi.886916

Ceyhun Akın CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Manisa, TR
Manisa Celal Bayar University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Manisa, TR
ORCID: 0000-0001-6929-1158
ceyhunakincengiz@gmail.com

Salgın Hastalıkların Karşısında Varoluşun Dayanağı Olarak Dayanışma

Öz

Zorlu dönem ya da durumlar karşılaştığında insan, varlığı ve varoluşunu gözden geçirir, yaşadıklarının ve kendisinin bilincine varır. Bilincin varoluşun anlamlandırılmasında rolü bu bağlamda ön plana çıkar. Varoluşun sonsuzluğu içinde varolanlar kendilerini sınırsız ve sonsuz bir şekilde gerçekleştirmek isterler. Diğer yandan hayat kendisini sonsuz çeşitlilikte ifade etmeye de yönelmiştir. Her var olan kendisini sınırsız/sonsuz şekilde gerçekleştirmeye çalışırken başkasının iradesiyle karşılaşır ve bu da bir çatışmaya neden olur. Bu çatışmada varlıklar kırılır, incinir. Kırılmalıkta bilinç kendisine yaşam alanı bulur. Aynı zamanda hayatın sonsuz çeşitliliğin kırılma, narin bir canlanma sürecine ihtiyaç duyduğu da açıkça ortaya çıkar. Buradan hareketle varlığın özünde çatışma kadar dayanışmanın da olduğu görülür. Hayatın sürdürülmesi bir arada olmakla, birlikte eylemde bulunmakla ve uzlaşmakta söz konusu olur. Dayanışma ile eksikliklerin ve sorunların üstesinden gelinir. Bir değer ve bilinç varlığı olarak insan, dayanışma ile salgın gibi felaketlerin sorunlarını üstesinden gelebilecektir. Bu çalışmada salgın hastalıklarla baş etmenin yolu olarak dayanışmanın rolü incelenecektir. Dayanışma ile insanların kendisinden başka olan her şeyi araçsallaştırmaya yönelik tavrının önüne geçilmesinin ve varolma isteğinin kayıtsızlığının araçsallaştırıcı tavrına karşı duruşun dayanağı olarak dayanışmanın önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Salgın, Dayanışma, Bilinç, Varoluş.

Solidarity as the Basis of Existence in the Face of Epidemics

Abstract

When challenging times or situations are encountered, man reviews his existence and being, and becomes conscious of himself and his experiences. The role of consciousness in making sense of existence comes to the fore in this context. Those who exist in the eternity of existence want to realize themselves in an unlimited and infinite way. On the other hand, life has tended to express itself in an infinite variety. While every being tries to realize itself in an unlimited / infinite way, it encounters the will of someone else, and this causes a conflict. In this conflict, beings are broken and hurt. Consciousness finds a living space in fragility. It also becomes clear that life's infinite variety requires a fragile, delicate process of revival. From this point of view, it is seen that there is solidarity as much as conflict in the essence of existence. Sustaining life is a matter of being together, acting together and compromising. Deficiencies and problems can be overcome with solidarity. As a being of value and consciousness human beings with solidarity will be able to overcome disaster problems such as epidemics. This study will examine the role of solidarity as a means of dealing with epidemics. With solidarity, it will be mentioned that the attitude of people towards instrumentalizing everything other than themselves can be prevented and the importance of solidarity as the basis of the stance against the indifference of the indifference of the desire to exist.

Keywords: Epidemic, Solidarity, Consciousness, Existence.

Giriş

Covid 19 pandemisini yaşadığımız şu günlerde salgının etkilerini hissettikçe hem ölümle hem de çaresizlikle karşı karşıya kalmakta ve bu nedenle varoluşsal bir krize sürüklenmekteyiz. İnsanlar salgın hastalıkta sadece kendi ölümünü değil, kendisiyle birlikte var olan hatta onlarla kendisini var kıldığı sevdiği kişilerin, ya da yaşamını bir şekilde paylaştığı kişilerin -hiç tanımasa bile- ölümünün her an gerçekleşebileceği gerçeğiyle sarsılmaktadır. Ölümün kaçınılmazlığı elbette her insanın bildiği ancak Heidegger’in dediği gibi hergünlük altında üzerinin örtüldüğü bir durumdur (Heidegger 2018: 379). Ancak salgın hastalıklar hergünlük içinde insanın unuttuğu ölümün aniliğini, birdenbire gerçekleşebilecek oluşunu yeniden gündeme getirmektedir.

Ölümün ne zaman ve nasıl olacağı gibi salgın hastalıkların nasıl etkide bulunacağına dair belirsizliğin ağırlığı insanı psikolojik olarak ezmektedir. Korku yaşamları çevreleyen bir sfer halini almaktadır. Korku varoluşun devamlılığını sağlamak için bir araç olmaktan gittikçe çıkmaktadır. Pandemi döneminde insan varoluşunu sınırlandırmakta, iletişimi ve varlıkla kurduğu her bağı, ilişkiyi en aza indirmeye çalışması onu kendisinden, varoluşundan bir anlamda uzaklaştırmaktadır. Korku ve kaygı egemen oldukça insan artık sağlıklı bir şekilde düşünüp hareket edememeye başlamaktadır. Korku ve kaygının meydana getirdiği olumlu yönse insanın sorgulama içine girmesine neden olması böylece sorunları belirlemesi ve onların çözümlerine dair görüşler ileri sürülmesini sağlamasıdır. Sorgulama sadece insanların kendi yaşamlarıyla sınırlı kalmamakta, küresel bir hâl alan bu salgın hastalıkla birlikte siyasal yapıyı ve doğayı da içine alarak gelişmektedir.

Hayatın sürekli var olma isteği ve eyleminin kayıtsızlığı, bir yandan yaşamın cömertliğini diğer yandansa bencil yanını ortaya çıkarmaktadır. Varolma istencinin bencil yanı varoluşun mutlak kudretini/egemenliğini/isteğini zorunlu bir şekilde kendisini gerçekleştirmedi; cömertliğiyse varlığın sonsuz çeşitlilikte belirmesinde gösterir. Ancak varlık sonsuz çeşitlilikte kendisini ifade ederken kırılğan bir yapıda şekil alır. Varlığın bütününde ve elbette her bir üyesinde görülen bencilce olmak çabası,

sonsuz çeşitliliğinin kırılğan yapısıyla bir çelişki meydana getirmektedir. Bu nedenle cömertliğin ve bencilliğin çatışması sürekli dir. Olmanın, varolma istencinin kör bir şekilde gerçekleştiği bencilce var olma çabasında diğ er varolanların farkına varılamamaktadır. Fakat sonsuz çeşitlilik içinde var olduğunu fark eden, bunun bilincinde olan varlıklar, bu bencilce olmak hatta olmak durumundan uzaklaşabilmektedir. Kırılğan ve nazik doğ a ya da bu tabiatta olan her canlı, hayatın kayıtsızlığı nedeniyle kendi var oluşuna yabancılaşabilmekte hatta kendisinden vazgeçebilmektedir.

Hayat kayıtsız bir şekilde ilerlerken, varoluşun unsurları ve üyeleri birer araç haline gelebilmektedir. Oysaki her var olan kendinde bir değer olarak belirlemektedir. Her var olan kendinde bir değer olsa da varoluşun kör istenci içinde, var olanlar birbirlerini araçsallaştırabilmektedir. Oysaki hayatın bütünün bakıldığında görülmektedir varoluş her zaman ben olmayanı/başkasını/ötekisini/diğ erini gerektirir. Hayatın cömertliği, aslında varlığın tek bir türüne bütün her şeyi vermediğini ortaya koymaktadır. Önünde sonunda uzlaşım gerçekleşmedikçe hayatın devamı mümkün olamaz. Bencilik ve cömertlik, bir noktada birleşmelidir.

Hayatın özünde bulunan varolma istencinin, mikrop olarak adlandırılan varlık türünde de olduğu anlaşılmaktadır. Mikroplara baktığımızda (bakteriler, virüsler, tek hücreli,) yaklaşık dört milyar yıl önce dünyada görülmeye başlamışlardır (Crawford 2019: 11). Bakteriler dünyadaki yaşamın gelişmesini sağlamışlardır (Crawford 2019: 22). Bakteriler enerji olarak kayaları, gazları ve ışığı kullanmışlardır. Mayalama yetenekleriyle milyarlarca yeryüzünü volkanik bir harabeden bitkilerin, mantarların, hayvanların ve insanların yaşayabileceği yeş il bir dünyaya dönüştürmüşlerdir. Onların sağladığı oksijenle atmosfer oluşmuştur (Nikiforuk 2020: 24). Her ne kadar olumsuz bir şekilde mikroplar değerlendirilse de görüldüğü üzere yaşam için olumlu birçok özelliğe sahiptirler. Mikroplar olmasaydı dünya ölü hayvan, bitki ve insanlarla dolu olurdu. Bakteriler hayvan ve bitki ölümlerini toprağa dönüştürüp doğ aya yeniden kazandırırılar. Havadaki nitrojen gazını ayarlayarak bu yaşam kaynağını ağ açlara ve diğ er canlılara aktarırlar. Oksijeni soluyarak demir ve manganez üretirler. Keçilerin ve

ineklerin midelerinde yarı çiğnenmiş otu, sindirebilir şekere dönüştürürler. Sütü ekşitir, peyniri olgunlaştırırlar. Yosunlar ve bazı mikroorganizmaların yardımıyla sudaki doğal ve hayvan atıklarını temizlerler (Nikiforuk 2020: 23). Bu minik yaşam formlarının beyni yoktur; değişen koşullara çok çabuk uyum sağlayabilirler (Crawford 2019: 12). Bölünmeyle üreyen bakteriler her yirmi dakikada bölünür ve iki günde insanoğlunun bütün tarihi boyunca ulaştığı sayıyı geçebilirler. Bu varlıklar oldukça dayanıklıdır (Nikiforuk 2020: 22). Zamanla mikroplar ve başka canlılar arasında yaşamlarını sürdürebilmek için simbiyotik ilişkiler gelişmiştir. Birbirlerinin evrimlerini şekillendirmişlerdir. İnsanlar da bakterilerle böyle bir ilişki geliştirmiştir. İnsan vücudu, hücrelerinden on kat daha fazla bakteri barındırır. İnsanı daha tehlikeli mikroplara karşı koruyan, sindirime yardımcı olan, bağışıklık sistemini uyandıran dört yüzden fazla türde mikrop sindirim sisteminde bulunur. Sağlıklı olduğumuz sürece enfeksiyon meydana getirmezler (Crawford 2019: 27). Bu varlık türleriyle kurulan her türlü ilişki elbette olumlu bir şekilde gerçekleşmemektedir. Kendi varlıklarını devam ettirebilmek için bir varolma istencinin bencilce olarak değerlendirilebilecek yönü her zaman çalışmaktadır. Örneğin, mikropların en küçüğü olan virüsler, genetik olarak DNA ya da RNA'dan meydana gelirler. Kendi başlarına hayatta kalamazlar. Belli koşullara ihtiyaç duyan parazitlerdir ve ancak konakçıların hücrelerini sabote ettikten sonra canlanırlar. İçine girdikten sonra hücreyi bir virüs üretim fabrikasına dönüştürürler, saatler içinde daha fazla hücreyi enfekte etmeye veya kolonize edecek başka bir konakçı aramaya hazır binlerce virüs ortaya çıkar (Crawford 2019: 23, 24). Bahsi geçen varlıklar nedeniyle insanların veba, kızamık, kabakulak, kolera, ebola, çiçek, frengi, sıtma, frengi, Aids, İspanyol gribi hastalıklara yakalanarak ölümüne yol açabilmektedir. Mikropların bu özellikleri göstermektedir ki varlığın belli bir formu sınırsızca kendisini var etmeye çalışırken yok edici bir niteliğe sahip olur. Uzun zaman dilimi içinde varlığın bütünün devam etmesi için uzlaşımın/ dengenin kurulması gerekir. Zaten, yukarıda değinildiği üzere, bir varlığı diğerleri için mutlak iyi ya da kötü olarak değerlendirmemeli; olabildiğince uzlaşmanın hayata geçirilmesi için çaba verilmelidir. Ancak bu oldukça zor bir süreçtir; çünkü varlık kendisini var kılabilmek, varlığını sürdürülebilirlik, sınırsızca olmak için çetin çatışmalar vermektedir.

Varolma sürecinin farklı şekillerdeki tezahürlerinden birisi de elbette insandır. Yukarıda bahsedilen basit, güçlü, başarılı yaşam formlarından farklı olarak insan hem güçlü hem de kırılgan bir yapı arz eder. Bilinç, sonsuzun belirlenimi olarak sonsuzca/sınırsızca olma çabası ve sonsuz/sınırsız çeşitlilikte varoluşun meydana gelmesinin zorunluluğunun çatışmasının sonucunda varlığın kendisinin sonsuzca/sınırsızca gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını farkına varılmasıyla ortaya çıkar. Varlığını sonsuzca gerçekleştirmenin mutlak olduğu hissini kırılmasıyla gerçekleşen kırılganlıkta bilinç kendisine yer bulur. Hayatın bencil ve cömert yönü (varolmanın temelindeki çelişki) bu bağlamda bir bilinç varlığı olan insanda da açığa çıkmaktadır. Bencillikle bağlantılı olarak insanın kendisi dışındaki her şeyi araçsallaştıran bir tavrı vardır. Bu tavrın değişebilmesi için istemelerinin sınırsızca gerçekleştiremeyeceği hakikatiyle karşılaşp kırılması, incinmesi ve geri çekilmesi gerekir. Kendisi dışındakilerin de varlığını görmeli, onların farkına varmalıdır ki kendisi dışında olan her şeye kendisinde değer olarak yönelmeyi öğrenebilsin. Böylelikle araçsallaştırıcı tavidan kurtulabilir. Hayatın sonsuz oluşunun çeşitlilik yönüyle ilişki kurabilir. İnsan kendi sonluluğunun ve kırılgan yapısından hareketle, hayatın da bu bağlamda oluştuğunu anlamaya başlar. Yaşamın bütünlüğünü, birlikteliğini bildiğinden ve hissettiğinden, varolanların mutlak bir araçsallaştırma içine sokulmamasının gerekliliğini ve önemini kavrar. Varlığın belirlenimi olarak her cana değeri vermeye başlar. Birlikteliğe dayalı olan yaşamda yardımlaşmanın, iş birliğinin rolünü görür. Varoluşun temelinde saygının ve dayanışmanın da yer aldığını anlar ve buna göre eylemde bulunur.

İnsan bu durumda mutlak şekilde başkası için ve başkasında var oluşunu anlamlandıran bir varlık olmak zorunda değildir. Kendisinin önemini ve değerini bilincinde olmalıdır. Kendisine saygı duymalıdır. Kırılganlığın yarattığı düşünce ve his ikliminde, sonluluk ve sınırlılığın baskısıyla korku ve kaygı içindeyken varoluştan uzaklaşır. Varolma istenci devreye girmediği bu durum aşılammaktadır. Varolma istenci, sonluluğun bilinciyle birleşmek zorundadır. Bir uzlaşmaya ihtiyaç duyar.

Böylelikle kendisiyle birlikte diğer varolanlara da saygı duyarak, dayanışma içinde erdemli bir yaşama kavuşabilir.

1. Salgın, Ekonomi ve Doğa

Varoluş günümüzde kriz halindedir. Öncelikle pandemi, insanın akıl almaz bencil, tüketici yönünün varlığa yönelmiş bir tehdit olduğunu apaçık olarak ilan etmektedir. İnsan nüfusunun dengesiz bir şekilde artması ve ihtiyaçların karşılanması; doğanın ve canlıların istenildiği şekilde kullanılmasına, tüketilmesine yol açtığından varlıkların bütünü için insanlık bir tehdit halini almıştır. İnsan nüfusu çığ gibi büyüdükçe, tarihin kaydettiğinden çok daha fazla mikrop ayaklanıp harekete geçmektedir (Nikiforuk 2020: 16). İnsanın doğanın efendisi ve kendisi dışındaki her şeyin onun kullanımı için var olduğu anlayışının yıkıcılığı görülmektedir. Günümüzde hâkim olan kapitalizm hem bir ekonomik sistem hem de bir düşünce, var olma ve ilişkilene biçimi (Yıldırım ve Akgül 2020: 126) olarak insanı çıkar, kazanç ve alışkanlıklar doğrultusunda düşünmeye ve davranmaya yönlendirmektedir. Çıkarı engelleyecek her unsur ortadan kaldırılmaktadır. Hatta bu ortadan kaldırma tüketme, yok etme şekline dönüşebilmektedir. Hobbesçu “insan insanın kurdudur” zihniyeti temelinde var olmanın zorunlu olarak savaş ve yok etme üzerine kurulu olduğu yaklaşımı, insanların olumsuz davranışlarının gerekçelendirilmesinde kullanılmaktadır. İçinde bulunduğumuz değerler sistemi sürekli olarak çatışma durumunu temel gerçeklik olarak sunar ve böylelikle ekonomik çıkar elde etmeye çalışılır. Ekonomi odaklı bir yaklaşımdan insanı değerlendirirken uzak durulması gerekliliği düşünürlerce etkin bir şekilde gündeme getirilmektedir (Kuçuradi 2020: 160). Ekolojinin maruz kaldığı tahribatın temelinde küresel kapitalizm, neoliberal yöntemselliğin, toplumsal ve güç/iktidar ilişkilerinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir (Yıldırım ve Akgül 2020: 124) Pandemi de iklim krizinde olduğu gibi izlenen politikalarda insan hayatından daha çok ekonomik değerler ön plana çıkmaktadır (Varlık 2020: 32). Dünyamıza baktığımızda milyarlarca insan neoliberal düzende oldukça zayıflamış sosyal yardım ve koruyucu sağlık hizmetlerinden faydalanarak hayatta kalmaya çalışmakta (Yıldırım ve Akgül 2020: 126)

olduğu görülmektedir. Pandemide bu insanların mücadeleleri daha da zorlaşmıştır. Oysaki hayata bakışın ve yorumlayışın ekonomi temelli olmaması gerektiği ortaya çıkar ki Aristoteles’in ifade ettiği gibi aramakta olunan şeyin servet olmadığı; servetin faydalı bir şeydir ve başka bir şey için olduğu (Aristoteles 2012: 13) dikkate alınmalıdır. Francis Bacon’da ifade edilen, insanın her unsuru araçsallaştırarak kendi çıkarına kullanma yaklaşımının (Bacon 1999: 99; 107) yanlışlığını, pandeminin meydana getirdiği sorunlardan anlamak mümkündür. Çünkü bu yaklaşım hem insana hem de doğaya oldukça zarar vermektedir.

Doğaya ve doğa içinde yaşamlarını sürdüren varlıklara yönelmiş yok edici yaklaşım hayatın kendisine yönelmiş bir hareket halini almaktadır. Elbette ki bu durumdan insanın kendisi de oldukça kötü etkilenmektedir. İnsanlar yaban hayatı tahrip etmekte, onların varlıklarını sürdürecekleri ortamları kaldırmaktadır (Yıldırım ve Akgül 2020: 127). Örneğin karasal biyoçeşitliliğin yüzde sekseninden çoğuna ev sahipliği yapan ormanlar tomruçuluk, madencilik, yol ve yapı inşaatları, kırım içine doğru ilerleyen şehirleşme, yangınlar, tarımsal faaliyetler imalat sanayi; alt yapı inşaatlarına, hayvan çiftliklerine arazi sağlamak amacıyla ağaçların kesilmesi; arazi bütünlüğünün, toprak yapısının, ormanaltı vejetasyonun bozulması vb. insan faaliyetleri sonrası yok olmaktadır. Bunun sonucunda doğal yaşam alanlarını yitiren milyonlarca hayvan ölmekte, daha fazlasının yer değiştirmesine neden olmaktadır. Burada yaşayan türlerin hayatta kalma imkanları ellerinden alınmaktadır (Yıldırım ve Akgül 2020: 129). Varlığın içerdiği denge, bir türün bencilce var olma isteği nedeniyle sarsılmaktadır. Dengenin bozulması, dengeyi bozanın da aleyhine olmaktadır. Brezilya’da yirmi birinci yüzyılın başında yakın bir tarihe dek azalma eğrisi gösteren sıtma salgını vakalarının, son yıllarda yeniden artış göstermesinin temel nedeninin de Amazon ormanlarının yok edilmesidir (Yıldırım ve Akgül 2020: 130). Liberya ormanların palm yağı plantasyonları için yok edilmesine paralel olarak ortaya çıkan Lassa virüsü de yaban hayvanlarıyla, özellikle kemirgenlerle artan temasın sonuçlarından birisi olarak insanları hasta etmiştir (Yıldırım ve Akgül 2020: 131). Batı Afrika Ebola salgının kaynağının kesin olarak bilinemesi de yarasalar, primatlar, kır faresi ve kemirgenlerin, orman

etçileriyle temastan geçtiği tahmin edilmektedir. HIV, HIV-1, ve HIV-2 virüslerinin kaynağının da Batı ve Orta Afrika’da yaşayan maymun türlerinde görülen SIV virüsleri olduğu; etleri için geleneksel medikal pratikler ya da egzotik evcil hayvan piyasasında satılmak üzere avlanan bu maymun türleriyle temasın HIV/AIDS salgının kökeninde yattığını bilinmektedir. Afrika ve Güneydoğu Asya ormanlarında yaşayan misk kedilerinden ve yarasalarla temastan bulaşan SARS salgını da misk ticaretinin yasaklanmasıyla kontrol altına alınabilmiştir (Yıldırım ve Akgül 2020: 135).

Tüketim esaslı bir ekonomi anlayışının insanların değerlerini belirlediği yapıda varlığın da tüketilmesi doğal bir sonuç olarak belirmektedir. İçinde bulunduğumuz Covid-19 pandemisi de bir vahşi hayvan pazarından yayıldığı düşünülmektedir. Ekonomik bir meta olarak görülen ve insanların her şeyi kendisi için araçsallaştırmasının olumsuz sonuçlarıdır bunlar. Yine aynı şekilde doğal yaşama oldukça zararları olan endüstriyel hayvan çiftliklerinin bir sonraki pandeminin merkez üsleri olacağı düşünülmektedir. Domuz gribi (H1N1) ve kuş gribi (H5N1) virüslerinin domuz ve tavuk çiftliklerinde ortaya çıkmış olduğu zaten bilinmektedir (Yıldırım ve Akgül 2020: 140). Bu da göstermektedir ki insan hem kendi türünün üyelerine hem de diğer varlık türlerinin yaşam alanlarını yok etmemeli, onların var olabilmeleri için mesafe bırakmalıdır. Varoluşun kendisini sürdürebilmesi için mekanlara ihtiyacı vardır. Bu doğanın işleyişine de izin vermektir aynı zamanda. Varoluşun kendi işleyişine izin vermek, doğanın kendi yaralarını iyileştirmesini sağlayacaktır. Bütün dünyada etkin bir şekilde karantina uygulandığında doğanın işleyişindeki iyileşme kendini göstermektedir. (Biswas 2020). Karantina da fiziksel mesafe bırakmanın insanların yaşamları için bir gereklilik olduğunu da hatırlanmıştır. Ancak insanların arasına koyması gereken mesafenin mekânsal, fiziksel olduğu toplumsal olmaması (Göregenli 2020: 176) gerekliliği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Gittikçe doğal felaketlerle karşı karşıya kalan insanlığın kurtuluşu, doğaya saygının yaşama geçirilmesiyle mümkün olabilecektir. İnsanın ergin olmama durumundan kurtuluşu, insanın öncelikle doğanın bir parçası olduğu ve buna göre hareket etmesi gerekliliğinden kaynaklandığının anlaşılmasıyla olanaklıdır. Bir bilinç

varlığı olarak insan bilgiye göre davranarak yaşamını devam ettirebilir. O böylece varlığını/hayatın/dünyanın bir bütün olduğunun bilerek hareket eder. Gerçekten akıl varlığı olarak davranabildiğinde varlığını sürdürdüğü tek yeri bir krematoryum haline getirmemesi gerekliliğine göre hayata yönelir. Bu bağlamda insan doğanın içinde barındırdığı birliktelik ve dayanışmayı göz ardı etmez. İnsan doğanın bütün unsurlarının gerekliliğini, hiyerarşik bir yapılanmadan ziyade dünyadaki her varlığın gerekli, değerli, önemli olduğunu kabul eder. Böyle bir yaklaşım varlığın yasalarını görmezden gelip davranmak şeklinde yorumlanmamalı; ancak varlığın oluş mücadelesinde her varlığın araçsallaştırılmaması gerekliliğinin anlaşılması bağlamında gündeme gelmelidir. İnsan araçsallaştırdığı her şeyi kendi kullanımı dışında bir değer atfetmez ancak doğa, doğadaki her can kendi bir değerdir, araç değil. Araçsallaştırma değersizleştirme ve önemsizleştirme görevi görmektedir. Bu şekilde davranmakla aslında insan kendisine karşı haksızlık etmektedir. Doğanın bir üyesi olarak kendisini de değersiz hale getirmektedir. Zaten ekonomik bir çerçevede değerlendirilen yaşam, kimseyi bir noktada farklı ve özel kılmayacaktır. Araçsallaştırma, varlığın özüne aykırı bir yönelimi ifade eder ki zaten sonucunda bu yıkım yapana da yönelecek şekilde bir seyir izler. Araçsallaştırıcı bakış açısından kurtulabilmek için, kültürümüzde yer alan Mevlevilikteki varlığın bütününe yönelik değer verme tutumuna yönelmek faydalı olabilir. Onlara göre her şeyin canı vardır ve saygı gösterilmelidir. Saygı gösterilen unsurlar, insanın günlük hayatında kullandığı nesnelere de kapsayacak şekilde düşünülmüştür. Bu yaklaşımda incitmek, kırmamak, ayıp göstermemek için hassasiyetlik gösterilir (Gölpınarlı 2017: 28). Bu, araçsallaştırma karşısında gösterilebilecek en uygun tavırlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Salgın ve Baskı / Şiddet

Pandemiyle baş edebilmek için kullanılan karantina yöntemi, insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekliyken diğer yandan insanların kendilerine ve birlikte var olduklarına doğru bir tehdit halini alabilmektedir. Hapsedilmiş varlık olarak insan, içinden çıkamadığı sorunları daha da büyütebilmektedir. Tahakküm, baskı

ve şiddet eğilimi diğer kişilere yönelebilmektedir. Covid-19 pandemisinde ev içi şiddetin derecesi ve oranının arttığı görülmektedir (Ünal ve Gülseren 2020: 90, 91). Kendi çaresizliğini, başkalarını çaresiz kılarak gidermeye çalışan insan, zulmetmekte; bu da olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Birçok etkenin yanı sıra, insanın birlikte yaşamak zihniyetinden uzaklaşması da yaşamı gittikçe güçleştirmektedir. İnsanlar hem maddi hem mekânsal hem de ahlaki yetersizliklerden dolayı olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler. Birlikte olduğu insanlara nazaran baskın olan kişi sorunlarını şiddetle örtmeye çalışmakta, bu da insanlığın can çekişmesine yol açmaktadır. ‘Birlikte’ ‘olmak’/ ‘var olmak’ ilişkisini kavrayamayan, buna değer vermeyen kişiler insanlık idealinden uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda dayanışmanın insan varlığının oluşundaki önemi ve yeri gündeme gelir. Dayanışma, benin ben olmayanı olduğu gibi kabul etmesini ve ona değer vermesini zorunlu olarak gerektirir. Dayanışma araçlaştırmının ötesine geçmeyi sağlayabilir. Böylece birlikte hareket etme, yardımlaşma, yaşanabilir şartları oluşturma mümkün olur. Dayanışma sadece maddi değil manevi ve zihinsel olarak da insanın varoluşunda yer almaktadır. Eksik ve kusurlu olmak, dayanışmanın varoluşunu (Morton 2020: 12) zorunlu kılmaktadır. Eksiklerin ve kusurların giderilmesi dayanışma sayesinde olacaktır. Dayanışmayla her insanın kendisini geliştirmesi, yetkinleşmesi ve etkinleşmesi sağlanacaktır. Covid-19 pandemisi ev içi şiddete maruz kalan bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri, etkin olmalarının sağlanabilmesi için gerekli desteğin verilmesinin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Üstü örtülen sorunların gittikçe daha da büyüdüğü ve insanların yaşamlarına büyük zararlar verdiği açıktır. Sorunlar üzeri örtülmeden, iletişim halinde çözümlenmelidir. Dayanışma iletişimin ve sağlıklı bir ilişkinin ortaya çıkmasına olanak verir. İnsanlar her alanda yetkin olmasalar da en azında belli bir alanda buna sahip olabilirler. Eksiklikleri giderirken birbirlerinin yeterlilikleriyle daha rahat yol alabilirler. Kişilere destek olunarak her birinin etkin olması, hayata katılma şartları hazırlanacaktır. Böylece daha kaliteli yaşama ulaşabilirler. Yalnız olunmadığını, yardım elinin uzandığını bilmek yani manevi birliktelik anlayışı hayatın daha olumlu yaşanmasını sağlayacaktır. Dayanışmanın bir türü olarak dostluk ilişki içinde var olduğunca, güçten düşen insan kendisine el uzatılacağını bilecektir. Bu da güven ortamını tesis edecektir. Ancak bu idealin

gerçekleştirilmesi oldukça güç ve zordur; varoluşun cömertliğini etkin kılmak için varolma istencinin yönlendirilmesi gereklidir.

Önemsizlik hissinden kurtulmak için güç elde etmek isteyen kişi bir şekilde buna sahip olunca, gücün baş döndürücülüğünde varoluşunun özel kılındığını duyumsayabilmek amacıyla, etkisini gösterebileceği kişilere her türlü eziyeti gerçekleştirmeye yönelmektedir. Şiddet içeren eylemlerini; bunun doğal ve zorunlu bir sürecin parçası olduğunu, çünkü doğanın/hayatın işleyişinin başka bir şekilde olmadığını söyleyerek/inanarak temellendirmeye çalışır. Başkalarının varlığı, eylemleri ona zarar vermediği halde, karşısındakini yok etmeyi zorunluluk olarak gören zihniyet, eziyeti/zulmü sıradan ve gerekli bir eylem olarak düşünür ve böyle de sunar. Oysaki zorunluluk sadece o kişinin hatalı/bozuk zihniyetinde şekillenmiş bir değersizlik hissini giderilme çabasından başka bir şey değildir. İnsan olmak bilinçle bağlantılıdır ki o kırılabilirlik, çeşitlilik, birliktelik ve nezaketi içinde barındırır. Dolayısıyla dayanışma, hoşgörü, barış bilincin ve varlığın unsurları arasında sayılabilir. Olmayan bir zorunluluk aslında bilinç için değersiz bir tavrıdan başka bir şey değildir. Aşılması gereken, bilincin kendisini gerçekleştirebilmesi için, gerçeğin saptırılması ve bozulmasıdır. Bunun için de insanın eğitimine odaklanması gerekmektedir. Eğitimde amaçların gözden geçirilmeli, ekonomiden ziyade değerler temele alınmalıdır. İnsanın bilgisel yetenekleriyle birlikte etik yeteneklerinin de geliştirilebileceği bir eğitim insanlara verilmelidir (Kuçuradi 2020: 170).

Baskıcı anlayış ve salgın hastalıklar arasındaki ilişkiyi iktidarla bağlantılı olarak gündeme getirmek de mümkündür. Foucault’ya göre on yedinci yüzyılda vebaya karşı geliştirilen tavır, disiplin tekniğinin kullanımının iyi bir örneğidir. Bu dönemde bireyler sabit bir yere kapatılır, en küçük hareket bile denetlenir, bütün olaylar kaydedilir, iktidar hiyerarşik ve sürekli bir şekilde hiçbir paylaşım olmadan uygulanır. Bütün mekanlar gözetim ve denetim altındadır (Foucault 200: 292). Disiplin sağlamaya yönelik düzenlemelerde, korku ve insanların içinde buldukları dehşet etkili olmaktadır. (Foucault 200: 293). İnsanların korku ve dehşet içinde olmaları, güvenlik isteklerini artırmaktadır. Varlığın devam ettirilmesi için güvenliğin sağlanmasının zorunlu bir

durum olduğu düşünülür. Güvenliği ve hayatın devamının sağlanabilmesi için gücün etkinliği ve insanların güce yönelmesi baskıcı iktidarların egemen olmasını sağlayacaktır. Korku bu yönetimlerde bir araç olarak kullanılmış, baskı ve disiplin yoluyla kurallara uymayanlara yaptırımlar uygulanmıştır. Bu durum aslında insanın varoluşunun gerçekleşmesinin engellenmesidir. İnsanların tümü böylece bir nesne haline dönüştürülmekte ne zekaya ne de duygulara sahip olan bir varlık olarak görülmektedir. Salgın hastalıklar gibi doğal felaketlerde hayatların kurtulabilmesi için hızlı bir şekilde tedbirlerin alınmasını sağlamak amacıyla yetkinin etkin kullanımı görülebilir. Ancak alınacak tedbirlerin neler oldukları, neden alındıkları açıklanmalıdır. Toplumla açık olunmalı, demokratik tavır benimsenerek hareket edilmeli, doğru bilgiler verilmelidir. İnsanlar hem birbirleriyle hem de devletle dayanışma içinde hareket etmelidir. Dayanışmanın gereği olarak değer görmek, doğru bilgiye göre hareket etmek bu tür bir ortak davranmanın yolunu açabilir. Güveni kırılan insanlar iletişimden, ilişkiden uzaklaşırlar. Kendi kabuğuna çekilen insan kendini korumak için her türlü tedbiri alacaktır. Bu da dayanışma ortamını yok edecektir. Oysaki insanlığın bütününe ilgilendiren böyle durumlarda ortak davranışlar sergilenmesi zorunluluk halini alır. Ortak davranışlar yapılmadığında, felaketle baş etmek çok olası değildir. Demokratik bir anlayışla birlikte ortak eylemlerde bulunmak insanların sorunları çözmesini sağlayabilecektir. Fakat görülmektedir ki farklı sahalarda da baskıcı yaklaşımların geliştirilmesi ve uygulanması çabaları belirmektedir.

Salgın nedeniyle oluşan korkuyu kullanarak teknoloji temelli baskıcı yönetime geçilmesi için uğraşılması, insanlık için tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Gözetlenme, kayıt altına alınma gibi durumlar insanın varoluşuna zarar verebilir. Bu konuda fikirleri ön plana çıkan Foucault'nun görüşlerine bakmak yol gösterici olacaktır. Foucault, Bentham'ın ileri sürdüğü panoptikon denilen hapisane yapısında iktidarın görünür ve varlığının kanıtlanamaz olması ilkesinin uygulandığını düşünür. Bu yapıda tutuklunun, iktidarın isteklerini otomatik olarak gerçekleştirmesini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik hâli mevcuttur. Tutuklu sürekli olarak gözlemlendiği merkez kulesi silüetini görecektir ancak onun varlığının kanıtlanamaz olmasından dolayı kendisine

bakılıp bakılmadığını bilmeyecek ama her an izlendiğinin şüphesi içinde yaşayacaktır (Foucault 2000: 297). İnsanın özgür bir doğa varlığı olmaktan çıkarıp sanal bir hiçlikte şekillenen bağımlı bir varlık haline dönüştürebilecek olan teknolojik gelişmelerin bu çerçevede gerçekleşmesi oldukça mümkün görünmektedir. İnsan sürekli bir gözetim halindedir ve bunun kim tarafından nasıl yapıldığı bilinmemektedir ki pandemi dolayısıyla bu durumun daha da çok etkinleşmektedir. Teknoloji şirketlerinin çıkarları için bu durumu rahatça kullanabilecekleri bir ortam mevcuttur. Eğer bu gerçekleştirse insanların teknolojik araçlar vasıtasıyla panoptik bir dünyada yaşamaları, bir nesne, bir robot haline dönüşmeleri olasıdır. İnsanların istenilen şeyleri yapmaları için yönlendirilip canlı araçlar olarak kullanılmasına (Kuçuradi 2020: 169) engel olunmalıdır. Bunun için teknolojik aletleri amaç değil araç haline dönüştürmek ve dayanışma için kullanmak gerekliliği gündeme gelmelidir.

3. Salgın ve İlişkiler

Salgının yarattığı biyolojik, kültürel ve ekonomik zararlarla (gelişmiş ülkeler bir şekilde baş edebilirken) gelişmekte olan ülkeler büyük sorunlar içine düşmektedirler. Bu ülkelerde yaşayan insanlar da çaresiz içinde olduklarını düşündüklerinden dolayı davranışlarında rasyonalite ve birlikte hareket etmeyi görmek zorlaşabilmektedir. Bu durumda insanlar yaşamların kolaylıkla sona ereceği ya da zarar göreceğini bildikleri için korkuyla iç içe yaşarlar. Toplumsal eşitsizlikler kimin hayatta kalıp kimin kalmayacağına dair belirleyici bir rol oynamaktadır (Varlık 2020: 22, 23). Olanakların yetersizliği ve olasılıkların dezavantajlı insan ve varlıkların aleyhine işlemesi, var olmak için yapılan mücadelede daha öfkeli olmayı getirmektedir. Böylesi durumlarda insanlar daha bencilce hareket edebilmektedirler. Olanakları ve olasılığı kendi lehlerine çevirebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Salgın gibi rastgele bir şekilde yaşamları yok eden bir durumda, insanların var olma isteğinin mücadeleye yol açacağı açıktır. Eşitsizliklerin daha da kendisini hissettireceği bir hayat oluşacaktır. Hayatta kalabilmek için verilen mücadelede dayanışmanın olmadığı bir yapıda sorunların çığ gibi büyümektedir. Ölüm oranları yüksek olan ve kurbanlarını hızlı bir şekilde öldüren

hastalıklarda kitlesel histeri, huzursuzluk ve ayaklanmalar daha çok görülür. Örneğin, yüksek ölüm oranlarına sahip olan ve özellikle hızlı ve korkunç ölüme yol açan kolera, veba ve çiçek hastalığı salgınları, on dokuzuncu yüzyılda birçok ayaklanmaya neden olmuştur (Varlık 2020: 22, 23).

Eşitsizlik içinde insanların olması kimilerince istenen bir durum olabilmektedir. Bu olumsuz yapıyı kendi ideal ve isteklerini gerçekleştirmede kullanmak isteyen güçler de belirebilmektedir. Foucault’un belirttiği gibi yaşaması ve ölmesi gerekenler ayrımını benimseyerek ırkçı bir zihniyetle sosyal, siyasi bir düzenin kurulması amacıyla (Foucault 2002: 262, 263) uğraşanları görmek mümkündür. Sürü bağışıklığı gibi söylemler bu anlayışı anımsatmaktadır. Böylesi bir durum insanlık idealini tahrip etmektedir. Her bir insanın önemli ve değerli olduğunu göz önüne almak gerekmektedir.

Başkalarını suçlamak, insanların hastalığı yaydığını iddia etmek, komplo teorileri yaymak ve şiddete eğilim göstermek, ayrımcılık gibi olumsuz birçok davranışa salgın dönemlerinde daha çok rastlanmaktadır. Salgınlara verilen tepkilerde farklılık göstermektedir; kimileri gerçekle yüzleşmekten kaçır, kimileri korku ve umutsuzluğa kapılır, kimileri evlerine kapanıp kendilerini korumaya çalışır, kimileri insanlara yardımcı olmak için kendi hayatlarını tehlikeye atar (Varlık 2020: 27). Salgın hastalıklar gibi doğal felaketlerle baş etmek için organize bir şekilde birlikte hareket etmek gerekliliği belirlemektedir. Dayanışma organize düşünme ve davranmayı içerdiğinden, bu gibi durumlarda etkinliği artmaktadır. Dayanışmayla, sorunları aşmak için kim hangi alanda kişisel becerilere sahipse o bağlamda hareket etmesi sağlanır. İnsanların düşüncelerinin ve duygularının hem kendilerine hem de başkalarının hayatına katkıda bulunabilecek şekilde yönlendirilebilir. Bilinçle bağlantılı olan dayanışma aynı zamanda umudu, cesareti, mücadele etme isteğini içinde barındırır. Herkesi yeteneğine göre; istek ve düşünceleri doğrultusunda uzlaşmayla hareket etmeleri için yol gösterilir. Dayanışma dışlamayı, ayrımcılığı değil birlikteliği sağlar.

Pandemilerde davranışları belirlemede önemli bir etken de ekonomidir. Ekonomik sistemin rekabete dayalı olmasından çok dayanışmaya bağlı olarak gerçekleştirilmesi çok zor bir ideal olsa da bu tür bir ekonomik anlayış insanlar ve hatta dünyanın bütünü

için barışçıl ve sürdürülebilir bir hayatın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Tüketimin en üst değer olarak insanlara sunulması ve bunun benimsenmesi, varlığa oldukça zarar vermektedir (Radkau 2020: 422). Doğanın ve insanın tükenmemesi için rekabet yerine dayanışmanın hâkim olduğu bir düzenin gerçekleştirilmesi bir mecburiyet halini almaktadır. Ekonomi içinde yetkin olmayanların önemsenmediği, göz ardı edildiği bir toplumsal düzen sürdürülebilir değildir. Sadece belli varlıklı kişilerin değer gördüğü, diğerlerinin araçsallaştırıldığı sistemlerde insanlar, insan olmak bakımından değer görmemektedir. Rekabete, paraya ve güce dayalı sistemde varoluşun devamı mümkün değildir. Dezavantajlı kişilerin de varoluşlarını belli bir düzeyde sürdürebilmelerinin sağlanması, bilincin kendisini gerçekleştirebilmesi anlamında önemlidir. İnsanların var olabilmeleri için, fırsat eşitliğini sunmak zorunluluğu gündeme gelmektedir (Bu konuyla ilgili bkz Rawls 2017: 90, 151, 331).

Bunun yanı sıra ekonomi bağlamında varlığı yorumlarken akıl bir araç olarak kullanılabilir. Akıl aracılığıyla öngörülebilir, düzenli, stabil düzene ve bunun devamının sağlamak için uğraşılır. Bahsi geçen bu yaklaşımın gözden geçirilmesi gerekir. “Akılcı (rasyonel) davranış, varsayımı modern iktisatta temel bir rol oynar. İnsanların rasyonel tarzda davrandıkları varsayılır...Gerçek hayattaki davranışları öngörebilme sorununa, rasyonalite kavramı bir aracı görevi yükleyerek yaklaşımın anlamlılığı epey tartışma götürür. İnsanların gerçek hayatta böyle tanımlandığı gibi rasyonel biçimde davrandığı varsaymak ille de doğru olmayabilir” (Sen 2003: 21). Hem ekonomi hem akıl temelinde insanın ve varlığın değerlendirilmesi yeterli değildir. İnsanın düşüncelerini ve davranışlarını sınırlandırmamak gerekir. Ayrıca insanın akıllı bir varlık olarak değerlendirilmesi durumunda bu tümel kavrayışın altında gireceklerin kimler olduğu tartışmalı bir hal alabilir. İnsanın türünün her bir üyesi aynı zekâ seviyesinde olmadığı gibi aynı zamanda insanlar her zaman akıllarını ölçüt olarak eylemde bulunmazlar ve hatta daha çok duygularıyla davranırlar. Dolayısıyla sadece akıllı bir varlık olması yönüyle insanı tanımlamak oldukça güçtür. Tanımlama yoluyla diğer varlık türlerinden keskin bir ayrıma yönelmenin de eleştiriye tabi tutulması gerektiği açıktır. Bu tür bir değerlendirmede bulunurken kültürümüzde bize yön

gösterebilecek fikirler bulmak mümkündür. Örneğin Aşık Veysel'in Beni Hor Görme şiirinde insanların birbirlerine nasıl yöneleceklerine dair iddialar vardır. Veysel, hor gözle insanların birbirlerine bakmamaları gerektiğini varoluşlarının kökenindeki aynılıktan hareketle açıklar. Bu aynılık insanların her birinin aynı vardan olduğuna dairdir ve ayrıca bu aynı varlık her bedende kendisini gerçekleştirir. Bu metafizik belirlenimin yanında aynı zamanda cümle beden topraktır diyerek insanın doğayla olan bağı da gündeme getirilmektedir. Topraktan olma yönüyle insanların kardeş olduklarını ve aynı yolda ilerlediklerini, yoldaş olduklarını ileri sürer. Dolayısıyla yapılan ayrımların çoğunun ontolojik temeli olmadığını iddia eder. Bu temelde hareket ederek insanların dayanışma içinde, hoşgörüle birlikte var olabileceklerini vurgular. Aşık Veysel'in bu yaklaşımını daha da genişleterek doğanın, varlığın bütününe yaymak doğal bir sonuç olarak karşımıza gelir. Hayatın ortaklığı, varlığın bütününe saygı duymak varoluşunun gereğidir.

Varlığın bütününe saygı duymak, ona zarar vermemeye düstur edinmek güveni, iyimserliği ve birlikte çalışıp yardımlaşmayı beraberinde getirecektir. Daha önce de değindiğimiz gibi kültürümüzde önemli bir yere sahip Mevlevilerin varlığın bütününe karşı duydukları saygı ve buna göre eylemde bulunmaları yol göstericidir. Ayrıca dünyadaki birçok yerli halkın varlığa yönelmelerinde insanla doğa arasında bir ayrıma gitmedikleri hatta doğadaki nesnelere de buna dahil ettikleri bilinmektedir (Küçüküstel 2020: 31, 32). Bu tür bir zihniyeti dünyadaki sayısız kültürde, inançta, toplumda bulmak aslında insanlığın belleğinde ve varlığın işleyişinde bu ilişkinin tespit edildiğini kanıtlamaktadır. Güvene dayalı bir yaklaşım şeklinin, bu kabulde gerçekleşmesi doğaldır. Güven ortamının gerçekleşmesiyle insanların kendilerini geliştirip etkin olup hayata katkı verebileceklerdir. Güven olduğunu bildiğinden bir başkasına yardım ederken şüphe duymayacaklardır. İnsanlar birbirlerine karşı kayıtsız kalmayacaklardır. Sadece kendisini düşünen, kendi sanallığı içinde yaşamaktan öteye geçemeyen bir varlık olma durumu aşılabilecektir. Kişi kendisine bir zarar gelmediği süre diğer insanların acı çekmelerinin, zarar görmelerinin hatta ölmelerinin umursanmamasının, insanlığın ölümü anlamına geldiğini kavrayacaktır. Bu gelişmiş bilinç seviyesine

gelince varlığın bir ağ misali bütünlük arz ettiğini, dolayısıyla başkalarına olan sorumluluğu zorunlu olduğunu bilecektir. Zorlu durumlarda sırf kendi eğlenceleri için başka yaşamları görmezden gelmenin vahimliğini fark edeceklerdir. Görmenin önemini fark edecektir. Görmek bu bağlamda bir şey hakkında dikkat, itina ve ihtimam göstermek (Gölpınarlı 2017: 28) olduğunu anlayacaktır. Kişinin hem kendisini hem de kendisi dışındaki her şeyi görmesi mümkün olacaktır.

Covid 19 insanlara; dünyanın insanın ve diğer canlıların evi olduğunu, birlikte hareket etmenin gerekliliğini bir kez daha göstermiştir. İnsanlık hem dünyaya hem kendisine hem de insan olmayan bütün canlılara karşı sorumludur. Bu sorumluluk devletleri de kapsayacak bir niteliktedir. Salgınla mücadele edilirken gelişmemiş, yoksul ülkelerin kendi haline bırakmak ahlaki olarak problemlı olmasının yanı sıra hastalığı engelleme imkanını ortadan kaldıracaktır. Covid 19 virüsü öncesi yaşanan SARS, MERS, kuş gribi, domuz gribi küresel salgınların iş birliğini değil, hükümetler arası rekabeti artırdığı ve üstelik bu rekabetin, varlığını rekabeti düzenleme iddiasından olan Dünya Sağlık Örgütü tarafından da aktif olarak desteklendiğini bilinmektedir (Balta 2020: 219). Bu rekabetin salgınlara çözüm bulamayacağı açıktır. Zorunluluk nedeniyle yardım etmek yerine, dayanışma içinde hareket etmek insanların hepsi için daha olumlu sonuçlara götürebilecektir.

Dünyamız gelecekte iyi bir dünya olacaksa, diğer insanlarla iş birliğinden kazanacağımız hiçbir şey olmasa bile, bütün insanlarda olan insan onuruna dair bir sevgi, kişisel çıkarın yanı sıra merhamet, karşılıklı yararı takip etmenin yanı sıra karşılıklı dostluk ile bir arada olduğumuz birbirine bağlı bir dünyanın vatandaşları olduğumuzu kabullenmeliyiz. Daha doğrusu, kazanacağımız şey bütün bunların en büyüğü olduğunda bile: adil ve ahlaki olarak iyi bir dünyaya katılım (Nussbaum 2007: 18).

Eşitliğin olabildiğince sağlanması, sorunların giderilmesinde yardımcı olacaktır. İnsanlığı para kazanmaya endekslemek, para uğruna feda edilen canların olması, insanlığın içine düştüğü değersizleşmenin ilanı olacaktır.

Sonuç

İnsanın ölümle karşı karşıya kalması, varlığın yeniden hatırlanmasına imkân verir. Pandemi insan olarak kendimizi sorgulamamızı sağlamaktadır. İnsanların ekonomi temelli değerler dünyasında yaşamaya iyice alışması, ahlaki değerlerden uzak bir yaşam sürdürülmesine neden olmaktadır. Varlığın işleyişinin tek yönlü, çatışmaya dayalı, çıkar odaklı yorumlanması varlığa yönelik bütüncül bakış açısının gelişmesini engellemektedir. Bakıldığında varlığın içinde hem çatışma hem de dayanışma mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Varolma çabası her varlıkta sonsuz bir arzuyla gerçekleştiği için bencil bir içerik kazanabilmektedir. Her varlık sonsuz, sınırsız şekilde var olmak isterken, varlığın sonsuzluğu içinde bu varolma arzuları çakışmakta ve çatışmaya yol açabilmektedir. Hayat bu anlamda kayıtsız bir gerçekleşme içindedir. Oysaki varlığın özünde farklılık, çeşitlenme olduğu da görülmektedir. Bu çeşitliliğin belirmesi ve devamı için bir uzlaşım gerektiği açıktır. Mikropların varlıklarını sürdürmede izledikleri stratejide dahi uzlaşma bulunabilir. Varlığını sürdürmek için bir anlamda uzlaşma olarak öldürücü özelliklerini yitirebilmektedirler. Uzlaşımın bir anda olmayacağı açıktır ve uzlaşma zorlu varoluş mücadeleleri sonucunda oluşur. İnsan için de durum böyledir. Bilinç insanın kendisinin mutlak olmadığını anlamasıyla gerçekleşir. Bilincin kırılmalıkta belirmesi de bu nedenledir. Güçsüzlüğünü görmesiyle başkalarını da fark eder ve hayatın tek yönlü olmadığını anlar; empati kurar. İnsan uzlaşma içine girmenin önemini kavrar. Böylece hayatın temelindeki dayanışmanın önemini fark eder. Dayanışma iletişimi, ilişkiyi ön plana alır. Kendisi gibi olmayana sadece kendisi olmasından dolayı değer verir, saygı duyar. Dayanışma cesaret ve umutla, eksikliklerin giderilmesi için çaba göstermeyi öğretir. Başkasına duyulan sorumluluğu içten ve samimi bir şekilde yaşanmasını sağlar. İnsanlar çıkar temelli hareket ettiklerinde bütün dünya için olumsuz neticeler doğurmakta olduğunu Covid-19 pandemisi iyice göstermiştir. Dünyadaki varoluşun bir bütün olduğu kavranılması gerekliliği ön plana çıkmıştır. İnsanın sadece insana karşı değil bütün varlık formlarına karşı sorumlulukları olduğu ve bu ilke doğrultusunda davranılması gerekliliği belirlemiştir. İnsanların birbirlerini ve varlıkları araçsallaştırmamasının varoluşun devamının sağlanması için zaruret halini

aldığı anlaşılmaktadır. Birlikte, yardımlaşarak hareket etmek, destek olmak, değer vermek sorunların çözümünü sağlamada etkili olacak yol olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ARISTOTELES (2012). *Nikomakhosa Etik*, çev. Saffet Babür, 4. Basım, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

BALTA, Evren (2020). “Salgın, Kriz ve Ulus Devlet”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, der. Didem Bayındır ss. 205-219, İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.

BACON, Francis (1999). *Novum Organon*, çev. Sema Önal Akkaş, Ankara: Doruk Yayınevi.

BISWAS, Soutik (2020). “India Coronavirus: Can the Covid-19 Lockdown Spark a Clean Air Movement?”, Erişim Tarihi: 01.01.2021, (<https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52313972>).

CRAWFORD, Doroty (2019). *Ölümcül Yakınlıklar*, çev. Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.

GÖREGENLİ, Melek (2020). “Dünyayı Değiştirmesiniz O Sizi Değiştirir”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, Derleyen: Didem Bayındır ss. 173-182, İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.

FOUCAULT, Michel (2000). *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Basım, Ankara: İmge Yayınevi.

FOUCAULT, Michel (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (2017). *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

HEIDEGGER, Martin (2018). *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

KUÇURADİ, İonnia (2020). “Covid 19 Salgını Sırasında Dünyamızın Dününe, Bugününe, Yarınına Bir Kuş Bakışı”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, derl. Didem Bayındır ss. 155- 172, İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.

KÜÇÜKÜSTEL, Selcen (2020). *Ren Geyiği Türkleri Duhalar*, İstanbul: Kolektif Kitap.

MORTON, Timoty (2020). *İnsan Türü*, çev. Duygu Dölek, İstanbul: Profil Kitap.

NIKIFORUK, Andrew (2020). *Mahşerin Dördüncü Atlısı*, çev. Selahattin Erkanlı, 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

NUSSBAUM, C. M. (2007). “Beyond The Social Contract: Capabilities and Global Justice”, *Oxford Development Studies*, 32(1)/2007: 3-18.

RADKAU, Joachim (2020). *Doğa ve İktidar, Global Bir Çevre Tarihi*, çev. Nafiz Güder, 2. Basım, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

RAWLS, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi*, çev. Vedat Ahsen Coşar, Ankara: Phoenix Yayınevi.

SEN, Amartya (2003). *Etik ve Ekonomi*, çev. Ali Süha, İstanbul: Doğan Kitap.

ÜNAL, Burcu ve Leyla GÜLSEREN (2020). “Covid 19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Şiddet”, Erişim Tarihi: 01.01.2021, (https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD-37973-LETTER_TO_EDITOR-UNAL.pdf), Klinik Psikiyatri, (23) (Ek 1), 89-94.

YILDIRIM, Mine ve Onur Akgül (2020). “Pandeminin Karanlık Tarafı: İnsan, Yaban, Yeryüzü”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, derl. Didem Bayındır, ss. 123-153, İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.

VARLIK, Nükheth (2020). “Geçmiş Pandemileri Anlamak Neden Önemlidir”, *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*,” derl. Didem Bayındır, ss. 15-43, İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.